

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Het adolescentenstrafrecht: beslissende momenten in het strafproces van jongvolwassenen

Schmidt, E.P.

Citation

Schmidt, E. P. (2021). Het adolescentenstrafrecht: beslissende momenten in het strafproces van jongvolwassenen. *Tijdschrift Voor Familie- En Jeugdrecht*, 2021(10), 261-267. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3275211>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3275211>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Het adolescentenstrafrecht

Beslissende momenten in het strafproces van jongvolwassenen

FJR 2021/55

De Wet adolescentenstrafrecht werd eerder bekritiseerd vanwege een gebrek aan theoretische fundamenteën, en onduidelijkheid over de doelgroep. Daarnaast blijkt uit recent onderzoek dat de procesrechtelijke aspecten van deze wet de kans dat aan jongvolwassenen uiteindelijk een sanctie uit het jeugdstrafrecht wordt opgelegd in belangrijke mate beïnvloeden. Deze bijdrage gaat in op de overwegingen die voorafgaan aan de toeleiding naar het adolescentenstrafrecht door middel van de vooropleiding in het kader van de vordering tot inbewaringstelling, en de gevolgen die deze ‘voorsortering’ verder heeft voor het strafproces van jongvolwassenen. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van interviews met respondenten uit de Nederlandse rechtspraak.

1. Inleiding

In 2014 trad in Nederland de Wet adolescentenstrafrecht in werking.² Het werd als noodzakelijk gezien tot een specifieke benadering te komen van adolescenten (dat wil zeggen: 16- tot 23-jarigen, waarbij het steeds gaat om de leeftijd ten tijde van het strafbare feit) vanwege hun oververtegenwoordiging in de criminaliteitscijfers en de wetenschappelijke inzichten met betrekking tot de ontwikkeling van deze groep. Zo vermeldt de Memorie van Toelichting bij deze wet: “[j]uist in deze leeftijd komt specifiek risicogedrag voor en een wezenlijke psychologische ontwikkeling ter voorkoming van dat gedrag, treedt pas na het 18^e levensjaar op. Adolescenten blijken verantwoordelijk voor een groot deel van de criminaliteit. (...) Voor een effectievere sanctionering moet aan deze inzichten betekenis worden toegekend”.³ Hoewel de wet verschillende wezenlijke wijzigingen voor het jeugdstrafrecht met zich meebracht, was voor het idee van ‘het adolescentenstrafrecht’ met name de aanpassing van artikel 77c van het Wetboek van Strafrecht (hierna: Sr) van belang.⁴ Dit artikel maakte het sinds 1965 al mogelijk om 18- tot 21-jarigen te bestraffen onder het jeugdstrafrecht; sinds de wetwijziging van 2014 is dit mogelijk voor jongvolwassenen van 18 tot 23 jaar als de rechter hiertoe reden ziet in de persoonlijkheid van de jongvolwassene of de omstandigheden waaronder het feit is begaan. In

combinatie met de eveneens reeds bestaande mogelijkheid tot het bestraffen van 16- en 17-jarigen onder het ‘gewone’ of volwassenenstrafrecht indien hiertoe aanleiding wordt gezien in de ernst van het feit, de persoonlijkheid van de minderjarige of de omstandigheden waaronder het feit begaan is op grond van artikel 77b Sr, resulteerde dit in een flexibel stelsel rondom de leeftijdsgrens van 18 jaar.⁵

Zowel voorafgaand aan als volgend op de inwerkingtreding van de wet werden over de inhoud daarvan reeds de nodige kritische noten gekraakt. Zo plaatste Liefwaard in 2011 kanttekeningen bij verschillende aspecten van het wetsvoorstel en merkte hij concluderend op: “[m]isschien is het grootste probleem in dit verband wel het ontbreken van een helder beeld, ook buiten de politieke arena, van wat een apart adolescenten- dan wel jongvolwassenenstrafrecht zou moeten inhouden en vooral op welke fundamenteën dit moet rusten”.⁶ Ook werd de afgelopen jaren opgemerkt dat de doelgroep van jongvolwassenen die in aanmerking komen voor toepassing van een jeugdsanctie, niet duidelijk is vastgesteld.⁷ In de Memorie van Toelichting wordt zowel verwezen naar het niet nader gedefinieerde concept van een ‘onvoltooide ontwikkeling’ als naar meer specifieke groepen (zoals jongvolwassenen met een psychische of psychiatrische stoornis of een licht verstandelijke beperking), zonder dat de samenhang daartussen wordt uitgelegd.⁸ Weijers merkte op zijn beurt op dat de wetgever diverse dilemma’s aan de praktijk heeft overgelaten, waaronder de vraag of het jeugdstrafrecht juist wel of juist niet moet worden toegepast op jongvolwassenen die ernstige feiten hebben gepleegd.⁹

Niet alleen de fundamenteën van het adolescentenstrafrecht en de bijbehorende overwegingen met betrekking tot het doel en de doelgroep beïnvloeden de toepassing ervan in de praktijk. Ook de procesrechtelijke aspecten van het adolescentenstrafrecht spelen daarin een duidelijke – hoewel

1 Mr. E.P. (Eva) Schmidt is promovenda bij de Universiteit Leiden, en medewerker en redactiesecretaris van FJR. Deze bijdrage is gebaseerd op promotieonderzoek gefinancierd door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) op basis van een Onderzoekstalentbeurs (projectnummer 406.18.503).

2 Stb. 2013, 485; Stb. 2014, 33.

3 Kamerstukken II 2012/13, 33 498, nr. 3, p. 1.

4 Zie hierover en voor een overzicht van de overige wijzigingen binnen het jeugdstrafrecht M.A.H. Kempen, ‘Het adolescentenstrafrecht: Een flexibel sanctiestelsel voor jongvolwassenen’, FJR 2014/29, p. 122-127.

5 Kamerstukken II 2012/13, 33 498, nr. 3, p. 1. Anders dan de term ‘adolescentenstrafrecht’ doet vermoeden, is dus geen sprake van een afzonderlijk (of geheel nieuw) stelsel (zie ook P. Schuyt, ‘Bestrafing van adolescenten: punitief of pedagogisch?’, *Strafblad* 2014, afl. 1, p. 39, 43). Desalniettemin zal in deze bijdrage, waarin de positie van jongvolwassenen van 18 tot 23 jaar centraal staat, voor de leesbaarheid ook gesproken worden van ‘het adolescentenstrafrecht’ indien het gaat om de toepassing van artikel 77c Sr.

6 T. Liefwaard, ‘Strafrecht voor adolescenten. Een kritische analyse van de plannen van de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie’, *NJB* 2011/1873, afl. 37, p. 2502.

7 Zie bijvoorbeeld A.M. van der Laan, M.G.C.J. Beerthuizen & C.S. Barendregt, ‘Juvenile sanctions for young adults in the Netherlands: A developmental perspective’, *European Journal of Criminology* 2021, afl. 4, p. 533-534, en E.P. Schmidt, S.E. Rap & T. Liefwaard, ‘Young Adults in the Justice System: The Interplay between Scientific Insights, Legal Reform and Implementation in Practice in The Netherlands’, *Youth Justice* 2021, afl. 2, p. 180-181, 183.

8 L.J.C. Prop e.a., *Adolescentenstrafrecht. Kenmerken van de doelgroep, de strafzaken en de tenuitvoerlegging*, Den Haag: WODC 2018, p. 30-31.

9 I. Weijers, ‘Jeugdsanctie voor jongvolwassen veelpleger? Rafelranden van het adolescentenstrafrecht’, *NJB* 2018/545, afl. 11, p. 739-745.

vermoedelijk niet geheel voorziene – rol. De organisatie van de strafrechtelijke procedure rondom jongvolwassenen en het potentiële effect dat dit heeft op hun bestraffing staan centraal in deze bijdrage. Daarbij wordt specifiek gefocust op het moment van de voorgeleiding aan de rechter-commissaris bij een vordering tot inbewaringstelling nu dit (zoals hieronder verder zal worden toegelicht) in het kader van het adolescentenstrafrecht een belangrijk moment is in het strafproces van jongvolwassenen, waarop kan worden ‘voorgesorteerd’ op toepassing van artikel 77c Sr. Ook in het dit jaar verschenen eindrapport van het WODC-programma ‘Monitoren en evaluatie adolescentenstrafrecht’ werd uitgebreid aandacht besteed aan dit moment.¹⁰ In dat rapport werd onder meer vastgesteld dat in het adolescentenstrafrecht “een bepaalde mate van willekeur” zit, en dat dit met name problematisch lijkt gedurende de voorgeleiding aan de rechter-commissaris – een moment dat niet alleen grote invloed heeft op de rest van de procedure, maar waarop ook minder partijen betrokken zijn dan voor de uiteindelijke berechting.¹¹ Uit de interviews die werden afgenomen met Nederlandse advocaten, officieren van justitie en rechters in het kader van het promotieonderzoek dat aan deze bijdrage ten grondslag ligt, blijkt eveneens duidelijk het belang van dit moment voor het strafproces van jongvolwassenen.

In deze bijdrage wordt eerst de achtergrond van de wettelijke regeling van de voorsortering door middel van de voorgeleiding besproken (par. 2). Vervolgens wordt ingegaan op de voorgeleiding in de praktijk, waarbij het zwaartepunt verschuift naar de inzichten die werden opgedaan op basis van de eerdergenoemde interviews (par. 3). Daartoe wordt eerst kort de methodologie van het empirische deel van het onderliggende onderzoek toegelicht (par. 3.1). Vervolgens wordt uitgewerkt hoe de praktijk omgaat met de wettelijke regeling rondom de voorgeleiding zoals deze nu is vormgegeven (par. 3.2). Ook komt aan bod hoe verschillende aspecten van de inrichting van het strafproces in het kader van het adolescentenstrafrecht, een overweging kunnen zijn om wel of niet voor te sorteren op de toepassing van artikel 77c Sr (par. 3.3), en hoe de gevolgen van de voorsortering voor het verdere strafproces de kans beïnvloeden dat dit artikel wordt toegepast (par. 3.4). In deze bijdrage komen ook de meest recente ontwikkelingen op dit vlak aan bod. Bovendien wordt aandacht besteed aan mogelijke toekomstige ontwikkelingen op het gebied van het adolescentenstrafrecht (par. 4). Uiteindelijk wordt afgesloten met enkele concluderende opmerkingen over de rol die de voorsortering in de praktijk speelt, en overwegingen die een rol kunnen spelen bij het verder evalueren en ontwikkelen van het adolescentenstrafrecht (par. 5).

2. Achtergrond van de wettelijke regeling

Aanvankelijk leek het adolescentenstrafrecht te worden geïntroduceerd als iets dat in principe het uitgangspunt zou gaan vormen voor alle jongvolwassenen van 18 tot 23 jaar.¹² Hoewel het ook destijds al zou gaan om een stelsel met flexibele leeftijdsgrenzen, werd in de eerste versie van het wetsvoorstel een ambtshalve motiveringsplicht voor de rechter voorgesteld op grond waarvan deze in individuele zaken zou moeten motiveren waarom werd afgezien van toepassing van artikel 77c Sr. Deze plicht werd echter al geschrapt voordat het wetsvoorstel naar de Tweede Kamer ging, zowel vanwege praktische overwegingen –bijvoorbeeld de werkdruk die dit zou opleveren voor de adviserende instanties en de Rechtspraak – als vanwege het feit dat dit het nemen van de beste beslissing zou bemoeilijken doordat zo pas ten tijde van de terechtzitting aandacht zou worden besteed aan deze kwestie.¹³ Deze bezwaren waren naar voren gebracht in de verschillende adviezen die waren ingediend naar aanleiding van het oorspronkelijke wetsvoorstel.

Door de vervolgens doorgevoerde wijzigingen is het zwaartepunt voor het adolescentenstrafrecht verplaatst van de uiteindelijke beslissing door de rechter, naar de voorfase van het strafproces.¹⁴ De toeleiding naar het adolescentenstrafrecht werd in het aangepaste wetsvoorstel – net als in de uiteindelijke wet – namelijk zo geregeld dat de officier van justitie bij de vordering tot inbewaringstelling al aandacht kan besteden aan de vraag of het jeugdstrafrecht (wellicht) zal worden toegepast op de jongvolwassene op basis van de vroeghulprapportage van de reclassering, het vervolgingsbeleid van het Openbaar Ministerie (hierna: OM) en eventuele andere informatie die al over de jongvolwassene bekend is.¹⁵ In ieder geval zou de ontwikkeling van de adolescent dan vervolgens, voorafgaand aan de terechtzitting, al duidelijker worden behandeld in de (gedragsdeskundige) advisering. Om deze wijziging door te voeren werd met de invoering van de Wet adolescentenstrafrecht artikel 63 van het Wetboek van Strafvordering (hierna: Sv) aangepast. Op grond van lid 5 van deze bepaling kan de officier van justitie in de vordering tot inbewaringstelling aangeven of hij of zij “voornemens is te vorderen dat recht zal worden gedaan overeenkomstig artikel 77c van het Wetboek van Strafrecht”, hetgeen dan bovendien betekent dat artikel 493 Sv eveneens van toepassing is. Dit laatste artikel bevat specifieke voorschriften voor voorlopige hechtenis die normaliter enkel gelden in zaken met minderjarigen. Dit houdt onder andere in dat de tenuitvoerlegging van het bevel tot voorlopige hechtenis in het kader van het adolescentenstrafrecht ook voor jongvolwassenen kan plaatsvinden in

10 A.M. van der Laan e.a., *Evaluatie van het adolescentenstrafrecht. Een multicriteria evaluatie*, Den Haag: WODC 2021.

11 Van der Laan e.a. 2021, p. 113-114.

12 E.M. Mijnaerends & E.R. Rensen, ‘De officier van justitie en het adolescentenstrafrecht: Twee geloven op één kussen?’, *FJR* 2017/14, afl. 3, p. 58; Van der Laan, Beerthuizen & Barendregt 2021, p. 533.

13 Zie *Kamerstukken II* 2012/13, 33 498, nr. 3, p. 6.

14 Mijnaerends & Rensen 2017, p. 63.

15 *Kamerstukken II* 2012/13, 33 498, nr. 3, p. 2-3, 6-7, 21-22.

een justitiële jeugdinrichting (hierna: JJI).¹⁶ In artikel 8, lid 1, sub a van de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen valt te lezen dat JJI's (onder meer) bestemd zijn voor jongvolwassenen ten aanzien van wie de officier van justitie voornemens is toepassing van het jeugdstrafrecht te vorderen. De rechter-commissaris heeft in beginsel momenteel dus geen zelfstandige mogelijkheid om tot plaatsing in een JJI te besluiten.

3. De voorgeleiding in de praktijk

Op deze wettelijke regeling kwamen rondom de inwerking-treding al (kritische) reacties vanuit de praktijk.¹⁷ Ook in het onderzoek binnen het eerdergenoemde WODC-programma werd input vanuit de praktijk gegeven, door middel van interviews en focusgroepgesprekken.¹⁸ Zoals gezegd kwam de voorgeleiding aan de rechter-commissaris in het kader van een vordering tot inbewaringstelling in het eindrapport van dit onderzoeksprogramma als belangrijk moment in het strafproces van jongvolwassenen naar voren. Hetzelfde gold voor de interviews die werden afgenomen voor het onderzoek waarop deze bijdrage werd gebaseerd.

3.1 Methodologie

Voor het onderzoek dat aan deze bijdrage ten grondslag ligt, werden interviews afgenomen met Nederlandse advocaten, officieren van justitie en rechters. Er werden van 14 februari 2020 tot en met 8 september 2021 semi-gestructureerde interviews afgenomen met jeugdrechtsadvocaten (n=6), respondenten vanuit het OM (n=10),¹⁹ en respondenten vanuit de Rechtspraak (n=16).²⁰ De respondenten waren afkomstig uit acht verschillende arrondissementen (en één ressort). Vrijwel alle respondenten werden individueel geïnterviewd; eenmaal werd met twee rechters tegelijk gesproken. Vanwege de coronamaatregelen die gedurende een groot deel van de onderzoeksperiode van kracht waren, werden zes interviews in persoon afgenomen; de overige interviews vonden op afstand plaats (driemaal telefonisch, voor het overige via beeldbellen). De interviews varieerden in duur van 30 minuten tot een uur en 15 minuten en hadden een

gemiddelde duur van 50 minuten. Alle interviews zijn opgenomen en getranscribeerd voordat ze werden geanalyseerd.

Met de respondenten werden verschillende aspecten van de Wet adolescentenstrafrecht besproken, zoals doel en doelgroep van het adolescentenstrafrecht (waarbij ook aandacht werd besteed aan artikel 77b Sr) en overwegingen met betrekking tot de vordering van de officier ten tijde van, en beslissing van de rechter volgend op de terechtzitting. Voor deze bijdrage wordt met name ingegaan op de besproken aspecten van het strafproces van jongvolwassenen en de invloed die deze (zouden kunnen) hebben op de uiteindelijke bestraffing.

Hier moet nog worden opgemerkt dat in de verdere verslaglegging weinig tot geen specifieke aantallen worden genoemd, omdat de resultaten van dit onderzoek niet zonder meer generaliseerbaar zijn naar de gehele populatie van de betrokken professionals in de rechtspraak. Er is door middel van dit kwalitatieve onderzoek beoogd om te bepalen welke opvattingen en ervaringen voorkomen, maar niet om absolute uitspraken te doen over hoe vaak deze opvattingen en ervaringen voorkomen.²¹ Waar mogelijk wordt in aanvulling op het onderliggende onderzoek ook verwezen naar bevindingen uit ander onderzoek.

3.2 De wettelijke regeling in de praktijk

Door verschillende respondenten werd als lastig punt benoemd dat de officier van justitie de jongvolwassene over het algemeen niet heeft gezien als de vordering tot inbewaringstelling wordt opgesteld en ook lang niet altijd aanwezig is tijdens de voorgeleiding.²² Daarnaast is op dit moment in het strafproces niet altijd advies, en verder ook vaak slechts beperkte informatie beschikbaar.²³ Het gebrek aan mogelijkheden van de rechter-commissaris in de huidige wettelijke regeling kwam ook veelvuldig aan bod in de interviews voor het onderhavige onderzoek. In de praktijk blijkt hier overigens momenteel, in ieder geval in sommige gevallen, een mouw aan te worden gepast door middel van overleg tussen de rechter-commissaris en de officier van justitie. In verschillende interviews met zowel rechters als officieren en advocaten komt naar voren dat sommige rechters-commissarissen zelf alert zijn op het adolescentenstrafrecht. Een jeugdofficier bracht naar voren dat in haar arrondissement de afspraak geldt dat voor alle jongvolwassenen op het moment van voorgeleiding sprake moet zijn van een reclasseringsrapport, en dat zij ook door de rechter-commissaris wordt gemaild als dit in een specifieke zaak niet het geval is. Een ander voorbeeld dat verschillende keren werd genoemd, is dat van rechters-commissarissen die de optie

16 Zie artikel 493 lid 3 Sv en artikel 8, lid 1, sub a Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen.

17 Zie vanuit de advocatuur bijvoorbeeld R. el Hessaini, 'Invoering van het adolescentenstrafrecht. Een wassen neus?', *Advocatenblad* 2014, afl. 8, p. 26-28.

18 Zie met name C.S. Barendregt, M.G.C.J. Beerthuisen & A.M. van der Laan, *De toepassing van het jeugdstrafrecht bij jongvolwassenen in de praktijk. Een procesevaluatie van het adolescentenstrafrecht*, Den Haag: WODC 2018, p. 23-26, en A. van der Laan & K. Zeijlmans, 'Bijlage 2: Actualisatie adolescentenstrafrecht 2020: Focusgroepgesprekken met professionals', in: Van der Laan e.a. 2021, p. 151-160.

19 Dit betrof vier officieren van justitie die niet gespecialiseerd zijn in jeugd maar wel zaken van jongvolwassenen behandelen en in dat kader met het adolescentenstrafrecht te maken hebben, vijf jeugdofficieren van justitie, en één advocaat-generaal met jeugd als specialisatie.

20 Dit betrof vijftien rechters en één raadsheer. Hoewel niet alle respondenten momenteel jeugdstrafzaken behandelen, hebben op één na alle respondenten dat op enig moment in hun loopbaan wel gedaan. Eén respondent is momenteel met name werkzaam als rechter-commissaris en drie respondenten benoemden eerder als rechter-commissaris te hebben gewerkt. Eén respondent had eerder als jeugdrechtsadvocaat gewerkt, en twee respondenten als jeugdofficier van justitie.

21 Zie ook Walker die stelt dat kwalitatief onderzoek tot doel heeft om uit te vinden "what things 'exist' [rather] than determin[ing] how many such things there are" (R. Walker, 'An Introduction to Qualitative Research', in: R. Walker (red.), *Applied Qualitative Research*, Aldershot: Gower 1985, p. 3, met verwijzing naar onder meer Hedges 1981). Zie over de generaliseerbaarheid van kwalitatief onderzoek ook hoofdstuk 6 van J.A. Maxwell, *Qualitative Research Design. An Interactive Approach*, SAGE Publications 2013.

22 Zie ook Van der Laan e.a. 2021, p. 57, 106-107, 120.

23 Zie ook El Hessaini 2014, p. 27 en Van der Laan e.a. 2021, p. 58-59, 71, 120.

van het adolescentenstrafrecht zelf naar voren brengen naar aanleiding van de voorgeleiding – op basis van input vanuit de verdediging en/of hun eigen indruk van de jongvolwassene. Overigens moet hier worden opgemerkt dat een jongvolwassene lang niet altijd een advocaat toegewezen zal krijgen die gespecialiseerd is in het jeugdstrafrecht, terwijl de geïnterviewde advocaten aangaven doorgaans al vanaf het begin van de procedure aandacht te (moeten) vragen voor het adolescentenstrafrecht als zij de indruk hebben dat hun cliënt daarvoor in aanmerking zou kunnen komen.²⁴

Hoe vaak een proactieve houding met betrekking tot het adolescentenstrafrecht voorkomt onder rechters-commissarissen is moeilijk te zeggen. Eén van de geïnterviewde rechters stelt expliciet dat rechters-commissarissen deze verantwoordelijkheid vaak niet pakken. In de eerdergenoemde eindrapportage van het WODC werd vastgesteld: “[i]n een enkel arrondissement heeft het kabinet van de rechter-commissaris een pro-actieve opstelling door bij specifieke jongvolwassenen na te vragen of het jeugdstrafrecht voor de officier van justitie een optie is in de vordering”.²⁵ En hoewel in de praktijk over het algemeen overeenstemming lijkt te worden bereikt op dit punt als de rechter-commissaris hierover zelf aan de bel trekt bij het OM, komt in enkele interviews ook duidelijk naar voren dat dit niet altijd het geval is (volgens één van de rechters zelfs: vaak niet) en dat de officier van justitie op dit punt uiteindelijk het laatste woord heeft.²⁶ In het WODC-onderzoek werd vastgesteld dat sprake is van regionale variatie in de toepassing van het jeugdstrafrecht op jongvolwassenen. Over het moment van de voorgeleiding wordt gesteld dat het daarbij gaat om een eventuele proactieve opstelling van de rechter-commissaris en de kennis van de officier van justitie over de mogelijkheden in het kader van het jeugdstrafrecht, die met name bij commune officieren (die over het algemeen verantwoordelijk zijn voor de zaken met jongvolwassenen) nogal eens lijkt te ontbreken.²⁷ Dit beeld wordt in ieder geval deels bevestigd in de interviews die voor het onderhavige onderzoek werden afgenomen, hoewel daarin ook de mogelijkheid tot goed overleg tussen rechter-commissaris en officieren regelmatig naar voren kwam.

Daarnaast kwamen daarin nog enkele andere punten naar voren die de voorsortering beïnvloeden zonder dat hieraan in (de aanloop naar) de Wet adolescentenstrafrecht inhoudelijke overwegingen zijn gewijd en die samenhangen met de inrichting van het strafproces in het kader van het adolescentenstrafrecht. Deze procesrechtelijke aspecten kunnen zowel de keuze om al dan niet op toepassing van artikel 77c Sr voor te sorteren beïnvloeden (zie hieronder in par. 3.3), als de kans later in de procedure dat dit artikel daadwerkelijk wordt toegepast (zie in par. 3.4).

3.3 Overwegingen omtrent de keuze om voor te sorteren

Het eerste punt dat een overweging kan zijn in het al dan niet voorsorteren op het adolescentenstrafrecht, is de formulering van artikel 63, lid 5 Sv, waarin wordt gesproken van het *voornemen* van de officier van justitie om te vorderen dat recht zal worden gedaan overeenkomstig artikel 77c Sr. Meerdere rechters en officieren van justitie verwijzen in de interviews naar de ongemakkelijke gevoelens die dit bij officieren kan oproepen, en de daaruit voortvloeiende terughoudendheid met betrekking tot het kenbaar willen maken van dit voornemen ten tijde van de vordering tot inbewaringstelling. Eén van de officieren, die zelf verantwoordelijk was voor zaken van zogenaamde ‘High Impact Crimes’, omschreef dit als volgt: “[w]at ik zelf heel erg lastig vind is dat wil iemand in een JJI geplaatst worden, dat ik als officier moet aangeven: ‘ik ben voornemens om jeugdstrafrecht toe te passen’. Nee, dat ben ik nog helemaal niet. Ik vind dat iemand in die categorie valt, dus dat het onderzocht moet worden en pas *nadat* het onderzocht is, kan ik een standpunt bepalen. Ik vind dat een hele akelige, dat ik dat ook op papier moet zetten dat ik dat voornemens ben, terwijl, nou ja, zoals je hebt gehoord, ik dat helemaal lang niet altijd voornemens ben in die zaken die ik voorname-lijk draai.” Door enkele respondenten wordt vastgesteld dat deze formulering verkeerde verwachtingen kan oproepen. Eén van de rechters benoemt het ‘misverstand’ dat onder de verschillende procesdeelnemers kan ontstaan over de zekerheid dat artikel 77c Sr wordt toegepast als dit al op de tenlastelegging staat. Verschillende officieren en rechters benoemen daarnaast specifiek het idee dat onder (sommige) officieren heerst dat het voornemen op het moment van de voorgeleiding ter zitting vervolgens als eigenstandig argument kan worden gebruikt door de verdediging – zelfs als de vordering die op dat moment naar voren wordt gebracht niet meer de toepassing van het jeugdstrafrecht betreft.

Ten tweede heeft voorsortering op het adolescentenstrafrecht ook gevolgen voor de rest van de procedure – opnieuw, zonder dat op dat moment bekend is wat de officier op zitting uiteindelijk zal vorderen en wat de rechter vervolgens zal beslissen. In lid 5 van artikel 63 Sv wordt bepaald dat artikel 493 Sv eveneens van toepassing is als de officier van justitie in de vordering tot inbewaringstelling aangeeft voornemens te zijn de toepassing van artikel 77c Sr te vorderen. Zo moet op grond van het eerste lid van artikel 493 Sv bij het bevelen van de voorlopige hechtenis, meteen door de rechter worden overwogen of de tenuitvoerlegging van dit bevel (onmiddellijk dan wel na een bepaald tijdsverloop) kan worden geschorst. Op grond van het vierde lid van dit artikel kan een bevel tot gevangenhouding of gevangenneming bovendien niet langer duren dan dertig dagen indien de verdachte niet is gehoord. Dit zijn voorschriften die niet zouden gelden voor een voorlopige hechtenis onder het volwassenenstrafrecht. In verschillende interviews komt naar voren dat deze gevolgen een rol kunnen spelen in de geneigdheid om voor te sorteren op het adolescentenstrafrecht. Hetzelfde geldt voor de plaatsing van een jongvolwassene in

24 Zie ook Van der Laan e.a. 2021, p. 57, 124.

25 Van der Laan e.a. 2021, p. 57.

26 Zie ook Van der Laan e.a. 2021, p. 106.

27 Van der Laan e.a. 2021, p. 114, 124. Zie over de kennis onder officieren al eerder Mijnaerends & Rensen 2017, p. 59, 61.

een JJI, hetgeen, zoals eerder al werd aangestipt, ook een gevolg is van de voorsortering op toepassing van artikel 77c Sr. Verschillende respondenten (zowel vanuit OM als vanuit de Rechtspraak) geven aan dit lastig te vinden vanwege (hun angst voor) de invloed die een jongvolwassene daar kan hebben op de rest van de aanwezige jeugdigen. Eén officier denkt daarbij expliciet terug aan een negatieve ervaring met plaatsing van een jongvolwassene in een JJI. Waar enkele rechters verwijzen naar bepaalde problematiek die het moeilijk of onwenselijk kan maken om een jongvolwassene in een JJI te plaatsen (zoals een oppositioneel-opstandige gedragsstoornis of een antisociale gedragsstoornis), wijdt één rechter specifiek overwegingen aan de jonge leeftijd van andere jongeren die daar zitten en concludeert: "(...) dat verschil [met een jongvolwassene, ES] is wel heel groot. Dus de vraag is of je die dan ook allemaal bij elkaar moet laten zitten". Dit is opvallend, omdat sinds een aantal jaar sprake is van een toename van het aantal jongvolwassenen in JJI's en een afname van het aantal minderjarigen, met name in de groep van 12 tot 16 jaar.²⁸ Een van de rechters wijst inderdaad op de (inmiddels) vrij hoge gemiddelde leeftijd van de populatie van JJI's, en benoemt een lage leeftijd van de rest van de jeugdigen aldaar als misverstand, en een onterechte reden om artikel 77c Sr niet toe te passen. De gevolgen die de plaatsing in een instelling voor jeugdigen of volwassenen kan hebben voor de betrokken jongvolwassene zelf komen in de volgende paragraaf aan bod.

3.4 Gevolgen van de voorsortering

Voor de inwerkingtreding van de Wet adolescentenstrafrecht stelde Schuyt al vast dat het uitgangspunt daarvan was dat de strafbehoefte leidend zou worden voor de keuze van het toe te passen stelsel, maar ook dat de uitwerking daarvan inhield dat deze keuze (door de toeleiding) al veel eerder in het strafproces gemaakt zou gaan worden. Zij concludeerde daarover: "[h]et voelt als een menukaart waaruit een nagerecht moet worden gekozen, terwijl je nog niet eens weet hoe machtig het hoofdgerecht zal zijn. (...) De uitkomst van het strafproces wordt leidend voor de keuze welk proces moet worden gevolgd."²⁹ Overigens vermeldde zij daar bij dat dit in de praktijk mogelijk tot niet al te grote problemen zou leiden, aangezien oplegging van de ISD-maatregel al een vergelijkbare regeling kende. Ook Struijk verwees naar het tenuitvoerleggen van het bevel tot voorlopige hechtenis van veelplegers in een ISD-inrichting in plaats van een regulier Huis van Bewaring (hierna: HvB), en naar onderzoek waaruit bleek dat deze keuze in de voorfase een andere keuze door de rechter op een later moment niet verhinderde.³⁰ Toch lijkt op basis van het onderhavige onderzoek sprake van verschillende manieren waarop de voorsortering in het kader van het adolescentenstrafrecht

invloed kan hebben op de kans dat dit 'stelsel' uiteindelijk wordt toegepast.

Ten eerste blijkt uit verschillende interviews dat de keuze voor het volwassenen- of jeugdinstelsel voor de tenuitvoerlegging van het bevel tot voorlopige hechtenis, de mogelijkheden later in de procedure beïnvloedt. Eén officier omschrijft dit als volgt: "(...) je kan natuurlijk wel makkelijker opschalen op het moment dat je eerst gekozen hebt voor ASR, en op zitting kom je erachter dat het toch niet zo geschikt is. Dan kan je natuurlijk makkelijker overschakelen naar het volwassenenstrafrecht, maar andersom, dat komt toch wat minder vaak voor". Eén van de rechters stelt over het volwassenencircuit: "hoe langer je daarin zit, hoe ingewikkelder het is om weer af te buigen"; een verblijf in een JJI geeft volgens haar een beter beeld van de jongvolwassene in het kader van het adolescentenstrafrecht en is bovendien minder ongunstig voor diens ontwikkeling dan een verblijf in een inrichting voor volwassenen. Een andere rechter omschrijft de volgens hem wenselijke aanpak als volgt: "(...) ook bij de ernstige feiten en bij de veelplegers: neem even het zekere voor het onzekere, ga eerst werken met de hypothese dat het iemand is die je af gaat straffen via het adolescentenstrafrecht. Dus als je iemand vasthoudt, plaats 'm dan eerst in een JJI, en ga vanuit die JJI onderzoeken, en kijk vooral ook naar het gedrag daar, hoe iemand zich daar gedraagt, of dat een juiste voorkeuze is. Als het geen juiste voorkeuze is (...), ja, dan plaats je 'm over naar een HvB. Maar de praktijk is nu andersom, de praktijk is nu van: nou, uitgangspunt een HvB, en daarmee wordt een heleboel verloren." Hij omschrijft voorbeelden die hij voorbij heeft zien komen van jongvolwassenen die verhardden in het HvB, en de moeilijkheid van een eventuele omschakeling daarna naar het andere, intensievere regime in een JJI. Onderdeel van zijn voorstel is het maken van goede afspraken met JJI's om jongvolwassenen na één of twee pogingen, als er sprake is van een negatieve invloed op de groep en er geen vooruitgang in zit, terug te melden zodat overplaatsing naar een inrichting voor volwassenen kan plaatsvinden. Overigens meldden twee rechters juist ook hun ervaringen met jongvolwassenen die het in het volwassenencircuit niet goed deden en die daarna overgeplaatst werden naar een zorgafdeling binnen een inrichting voor volwassenen, of alsnog naar een JJI.

Het tweede punt betreft de toeleiding naar eventuele 'ASR-zittingen'.³¹ In sommige arrondissementen is hiervan sprake en neemt ook een jeugdrechter deel aan de zitting van de meervoudige kamer in zaken van (bepaalde) jongvolwassenen. Dit is een afwijking van het uitgangspunt dat – aangezien het jeugdstrafprocesrecht hierop niet van toepassing is – zaken met jongvolwassenen door de politierechter of commune strafrechters worden behandeld. Om op een ASR-zitting gepland te worden moet echter in de voorfase al aandacht zijn besteed aan het adolescentenstrafrecht – een kwestie waarbij, opnieuw, de vordering van de officier van

28 Zie Dienst Justitiële Inrichtingen, *DJI in getal 2013-2017. De divisies GW/VB en ForZo/JJI nader belicht*, Den Haag: Dienst Justitiële Inrichtingen 2018, p. 82-83, 88.

29 Schuyt 2014, p. 43.

30 S. Struijk, 'Het adolescentenstrafrecht in de praktijk: (nog) geen eenduidige zaak', *TPWS* 2017/81, afl. 25, p. 257.

31 Zie hierover ook Van der Laan e.a. 2021, p. 60, 121.

justitie een belangrijke rol speelt. Indien het adolescentenstrafrecht in de voorfase nog niet aan de orde is gekomen, berust de aanwezigheid van een rechter met specifieke kennis van het jeugdstrafrecht bij een zaak van een jongvolwassene op toeval.³² Het merendeel van de geïnterviewde respondenten ziet de meerwaarde van betrokkenheid van een rechter met kennis en ervaring op het gebied van het jeugdstrafrecht.³³ Als punten waarop deze betrokkenheid van meerwaarde zou kunnen zijn, wordt in de interviews genoemd: een duidelijke focus op de persoonlijke omstandigheden van de jongvolwassene en het pedagogische element van sancties, de behandeling van en communicatie met de jongvolwassene tijdens de zitting, en kennis van de mogelijkheden binnen het jeugdstrafrecht. Eén van de rechters brengt verder nog als verschil tussen jeugd- en commune strafrechters naar voren: “(...) als je nooit jeugdstrafrecht hebt gedaan, sla je achterover als je voor het eerst naar de Oriëntatiepunten³⁴ kijkt. (...) En als je dan de boodschap krijgt: dit moet ik als uitgangspunt nemen, en normaal gesproken behandel je [zaken, ES] volgens het volwassenstrafrecht en je ziet personen voor je die er ook volwassen uitzien, dan is dat denk ik wel een omslag maken”. Bovendien bleek uit verschillende interviews dat rechters met ervaring op het gebied van het jeugdstrafrecht de mogelijkheid van het adolescentenstrafrecht soms ook ambtshalve naar voren brengen als dit eerder in het proces nog niet is gebeurd. Eén rechter vertelde op zitting weleens te hebben geïnformeerd of op dit punt überhaupt een afweging was gemaakt door het OM toen ze de indruk had dat adolescentenstrafrecht in een bepaalde zaak een goede optie kon zijn. Een andere rechter vertelde over politierechterzittingen waarop ze het adolescentenstrafrecht uit eigen beweging had toegepast als ze daarvoor bepaalde indicaties zag, zoals begeleiding door de William Schrikker Groep of het volgen van praktijkonderwijs – ook als reclasseringsrapportages ontbraken.³⁵

Twee andere rechters, ten slotte, vertelden over een pilot bij hun rechtbank waarin de politierechterzittingen met jongvolwassenen tot 23 jaar gedurende een periode door jeugdrechtters waren gedaan. Eén van deze rechters zei daarover: “(...) ik moet zeggen dat ik toch ook wel een aantal keer op zitting anders dan de officier heb gedacht: nou ja, als je kijkt naar deze jongen, hoe hij overkomt en naar z'n schoolverloop, hij woont nog thuis, waar is 'ie nu mee bezig, dat ik toch inderdaad tot toepassing van het adolescentenstrafrecht ben gekomen”. Door overwegingen op het vlak van capaciteit is deze pilot vooralsnog weer beëindigd. Wel werd door dezelfde rechters opgemerkt dat de positieve resultaten

hiervan ook bewerkstelligd zouden kunnen worden door het vergroten van de kennis van het jeugdstrafrecht onder commune strafrechters en officieren van justitie. Eén van de geïnterviewde officieren wees er overigens op dat het adolescentenstrafrecht inmiddels een vast onderdeel is in de opleiding van rechters en officieren, onafhankelijk van een eventuele specialisatie op het gebied van jeugd.

4. Toekomstige ontwikkelingen

Het einde van de vorige paragraaf maakte al duidelijk dat het adolescentenstrafrecht op allerlei punten nog in beweging is. Door sommige van de voorgestelde veranderingen zal mogelijk al aan (een deel van) de bovengenoemde knelpunten tegemoet worden gekomen. Zo waren veel respondenten in het onderhavige onderzoek voorstander van een rol voor de rechter-commissaris – in plaats van, dan wel naast de officier – in de toeleiding naar het adolescentenstrafrecht. In het WODC-rapport werd eveneens aanbevolen om te overwegen in de voorfase van het strafproces ook een andere actor te kunnen laten inzetten op toepassing van het jeugdstrafrecht, bijvoorbeeld de rechter-commissaris.³⁶ Vanuit de professionals met wie in het kader van het WODC-onderzoek werd gesproken, kwam daarnaast ook het voorstel om in de beginfase meer gelegenheid te bieden aan de verdediging om toepassing van het jeugdstrafrecht te bepleiten.³⁷ Deze voorstellen sluiten aan bij de ambtelijke versie van het wetsvoorstel voor de modernisering van het Wetboek van Strafvordering die in juli 2020 werd gepubliceerd. Daarin werd een bepaling opgenomen die het voor de rechter mogelijk maakt om in iedere fase van het strafproces ten aanzien van een jongvolwassene te bepalen dat het jeugdstrafprocesrecht wordt toegepast.³⁸ Plaatsing in een JJI is in dat geval ook mogelijk onafhankelijk van het voornemen van de officier van justitie.³⁹ In de Memorie van Toelichting bij dit wetsvoorstel staat vermeld dat de rechter hier ambtshalve of op verzoek van de officier van justitie of verdachte toe over kan gaan, en dat deze bepaling in het bijzonder geldt voor de rechter die over de voorlopige hechtenis beslist.⁴⁰ Dit zou er in ieder geval voor zorgen dat verschillende actoren de voorsortering van jongvolwassenen in het kader van het adolescentenstrafrecht kunnen beïnvloeden. Bovendien is de voorsortering daarmee niet langer beperkt tot het moment van de inbewaringstelling.

Ook in verschillende recente Kamerbrieven over jeugdcriminaliteit is gesproken over veranderingen op dit vlak. Naar

32 Zie ook Van der Laan e.a. 2021, p. 60, 121.

33 Hierbij wordt voor de volledigheid opnieuw opgemerkt dat veel van de respondenten zelf specifieke kennis en ervaring met dit gebied hebben. Zie voor een meer gedetailleerde omschrijving van de respondenten par. 3.1 van deze bijdrage. Zie overigens in dezelfde zin ook El Hessaini 2014, p. 28.

34 Hiermee werd verwezen naar de Oriëntatiepunten voor straftoemeting en LOVS-afspraken jeugd, beschikbaar via <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Oriëntatiepunten-en-afspraken-LOVS.pdf> (laatst geraadpleegd 16 augustus 2021).

35 Het ontbreken van een 'ASR-advies' komt volgens het WODC-onderzoek vaak voor in zaken voor de politierechter (Van der Laan e.a. 2021, p. 60-61).

36 Van der Laan e.a. 2021, p. 127.

37 Van der Laan e.a. 2021, p. 107.

38 Zie artikel 6.1.22 lid 1 van het wetsvoorstel via [Rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2020/07/30/ambtelijke-versie-juli-2020-wetsvoorstel-wetboek-van-strafvordering](https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2020/07/30/ambtelijke-versie-juli-2020-wetsvoorstel-wetboek-van-strafvordering) (laatst geraadpleegd 11 augustus 2021).

39 Zie ook M. Jeltens, 'Kroniek jeugdstraf(proces)recht: the good, the bad & the ugly', *NTS* 2020/106, afl. 5, p. 326.

40 Zie p. 989 van de Memorie van Toelichting via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2020/07/30/ambtelijke-versie-juli-2020-memorie-van-toelichting-wetboek-van-strafvordering> (laatst geraadpleegd 11 augustus 2021).

aanleiding van de laatste rapporten uit het eerdergenoemde WODC-onderzoeksprogramma schreef minister Dekker in de zomer van 2021 dat de aanbevelingen die daaruit volgden, nader zullen worden besproken tijdens een expertmeeting; aan het einde van dit jaar zal vervolgens een voorstel worden gepresenteerd voor het optimaliseren van het adolescentenstrafrecht.⁴¹ In februari 2021 was al wat concreter een voorschot genomen op eventuele hervormingen. Om de rechter “voldoende middelen” te geven om passend te kunnen reageren op ernstige misdrijven werd daarin een hogere strafmaat bij toepassing van het jeugdstrafrecht voorgesteld voor 16- tot 23-jarigen, al dan niet gecombineerd met “het loskoppelen van het adolescentenstrafrecht van de locatie van de tenuitvoerlegging”.⁴² Overigens werd door respondenten in het onderliggende onderzoek over de wenselijkheid en noodzaak van die hogere strafmaat zeer uiteenlopend gedacht.

5. Conclusie

In deze bijdrage werd beschreven hoe de voorsortering in de voorfase op verschillende, vermoedelijk niet geheel voorziene, manieren de kans beïnvloedt dat een jongvolwassene uiteindelijk in het kader van het adolescentenstrafrecht wordt gesanctioneerd. Zo blijken in de voorfase overwegingen met betrekking tot de gevolgen voor de rest van de procedure mee te wegen in de beslissing om al dan niet voor te sorteren op de toepassing van artikel 77c Sr. Hierbij kan worden gedacht aan de (angst voor de) verwachtingen die de formulering van artikel 63 lid 5 Sv zou kunnen oproepen. Tegelijkertijd lijkt de keuze om al dan niet voor te sorteren, de kans dat het jeugdstrafrecht uiteindelijk op een jongvolwassene wordt toegepast ook te beïnvloeden door hoe de procedure verder is ingericht. De voorsortering kan bijvoorbeeld belangrijke implicaties hebben voor de mogelijkheden die tijdens de terechtzitting nog worden gezien als gevolg van een eerdere plaatsing in een inrichting voor jeugdigen of juist volwassenen, en/of bepalen welke rechters uiteindelijk over de afdoening beslissen. Het is twijfelachtig of op deze manier alle jongvolwassenen die in aanmerking (zouden kunnen) komen voor het adolescentenstrafrecht voldoende aandacht krijgen en of zo de oorspronkelijke doelstellingen van de Wet adolescentenstrafrecht kunnen worden behaald.⁴³ De ingewikkelde rol van de voorsortering wordt duidelijk gevoeld en onder woorden gebracht door één van de geïnterviewde rechters, die stelde: “(...) eigenlijk zou juist die voorsortering een beetje uit de wereld moeten worden geholpen, omdat die voorsortering ook niet automatisch betekent – niet voor het OM, en ook niet voor de advocatuur – dat wij die richting op gaan. (...) Persoonlijk denk ik dat het hele denkbeeld van: de advocatuur gaat ermee aan de haal, er wordt voorgesorteerd *du* het is zo, dat dat zou moeten verdwijnen. En dat gewoon in alle gevallen op de zitting moet worden gekeken, aan de

hand van de beschikbare informatie: welke kant gaan we op. En dat zou voor iedereen duidelijk moeten zijn. En dan kan de officier van justitie zeggen: ik kijk er zo tegenaan, de advocatuur kan zeggen: wij kijken er zo tegenaan, en dan maken wij dus die afweging op basis van alle beschikbare informatie.”

Besproken werd ook dat enkele voorgestelde veranderingen mogelijk al zullen bijdragen aan het oplossen van de gesignaleerde knelpunten. In het wetsvoorstel voor het nieuwe Wetboek van Strafvordering krijgen de verdediging en rechter bijvoorbeeld een sterkere positie tijdens de voorsortering en hoeft het moment van de voorgeleiding in het kader van de vordering tot inbewaringstelling niet meer doorslaggevend te zijn. Wel blijft de toepassing van het jeugdstraf(proces)recht op jongvolwassenen ook binnen die constructie afhankelijk van de kennis daarvan, en ervaring en affiniteit daarmee, van de individuele professionals die bij een zaak betrokken zijn. Dat dit risico's met zich meebrengt, bijvoorbeeld op het gebied van rechtsgelijkheid en transparantie, hebben de ervaringen met het adolescentenstrafrecht tot nu toe duidelijk gedemonstreerd.⁴⁴

Er is al vaker bepleit om te overwegen om de toepassing van het jeugdstrafrecht op jongvolwassenen niet meer als uitzondering te zien en het adolescentenstrafrecht zo open te stellen voor een grotere groep jongvolwassenen dan momenteel het geval is.⁴⁵ Dit zou niet alleen beter aansluiten bij de wetenschappelijke inzichten die de invoering van de wet hebben geïnspireerd, maar ook bijdragen aan het oplossen van de hiervoor beschreven moeilijkheden. Binnen de huidige *en* de voorgestelde wettelijke regeling is het in ieder geval zaak om te zorgen voor voldoende kennis bij alle actoren die hierin een rol spelen, naast structurele aandacht voor het adolescentenstrafrecht in het strafproces door duidelijke momenten waarop deze optie voor de jongvolwassene op tafel ligt – en nog niet ten onrechte definitief van tafel wordt geveegd.

41 *Kamerstukken II 2020/21*, 28 741, nr. 81, p. 8-10.

42 *Kamerstukken II 2020/21*, 28 741 en 24 587, nr. 78, p. 3.

43 Zie ook Van der Laan e.a. 2021, p. 133.

44 Zie hierover ook Van der Laan e.a. 2021, p. 43-45, 133-134, die overigens spraken over de ‘transparantie’ van de processen en beslissingen, en ‘gelijkwaardigheid’ of gelijke kansen om met het beleid in aanraking te komen.

45 E.M. Mijnaerends & E.R. Rensen, ‘De toepassing van het adolescentenstrafrecht in de praktijk: is het genoeg of kan er nog wat meer bij?’, *FJR* 2017/61, afl. 11, p. 284-285; H.J.M. Spanjaard e.a., *Achterlopende ontwikkeling. Het begrip ‘onvoltooid ontwikkeling’ in de toepassing van het adolescentenstrafrecht*, Den Haag: WODC 2020, p. 77. Een aanbeveling om het ‘nee, tenzij’-principe in ieder geval te heroverwegen en alternatieven te onderzoeken kan worden gevonden in Van der Laan e.a. 2021, p. 129.